

ज्ञान प्रबोधिनीचे
कुमारांसाठी, कृतिशीलता
जोपासणारे मासिक!

छात्र प्रबोधन

सौर अग्रहायण, शके १९४३ । वर्ष २२ अंक ३।

(प्रारंभापासूनचा अंक क्रमांक - वर्ष ३० अंक ५)

वार्षिक वर्गणी ₹ २५०। मूल्य ₹ २५। पृष्ठे २८

इवली शल्ये रुपती खुपती
मात करू दे त्यांच्यावरती
प्रगल्भतेचे पंख देऊनी
ने ज्योतिर्जगतात

छात्र प्रबोधन

सौर अग्रहायण, शके १९४३। वर्ष २२ अंक ३

(मासिकाचा प्रारंभ : सौर श्रावण शके १९१४/ऑगस्ट १९९२
एकूणात ३५३ वा अंक, वर्ष ३० अंक ५)

प्रकाशन दिनांक - सौर १० अग्रहायण, शके १९४३/१ डिसेंबर २०२१

अंतरंग

४. संवाद - शिल्पा कुलकर्णी
५. कथा... तगडे ते तगते!* - मंगला गोडबोले
१०. प्रेरणादायी... नव्या दुर्गेचा जन्म! - सुरेश वांदिले
१२. कविता... छंद आला कामी!* - एकनाथ आव्हाड
१३. माहितीपर... मुंग्यांचे सोशल डिस्टंसिंग* - डॉ. मेघश्री ढळवी
१६. ललित... कड्यावरचा मौनसंवाद* - चि. नीरज बापट
१९. विज्ञान प्रयोग... उडणारा कप* - पार्थ डांगी
२०. मुलांचं पान... मागणं...* - सई निमकर
२१. ललित... नातं तुझं... माझं... आपलं...* - रेणू दांडेकर
२३. माहितीपर... गुलाबी तळं* - डॉ. कांचनगंगा गंधे
२५. कृतिपर... बौद्धिक खेळ - डॉ. जया बदी
मलपृष्ठाच्या आतील पद्य... युगांतराचे अग्रदूत व्हा रे!*

याशिवाय : औषधांनी स्मरणशक्ती वाढते का? (९), हसा हसा..., हसरी रेषा (१५,२४),
वर्गणीतील बदल (२५), दिनदर्शिका, अभिवाचन स्पर्धा निवेदन, प्रबोधनदूत योजना,
प्रतिसादी वाचकवीर...(२६)

पानांखालील ओळी : काव्यपंक्ती - थंडीविषयी... माहितीपर - आशिया खंडातील निवडक ज्वालामुखी

अवश्य वाचा... पाहा... ऐका...

* या लेखांना QR कोड दिले आहेत ते स्मार्टफोनवर स्कॅन करा.
त्यासाठी गुगल प्ले स्टोअरवरून QR code scanner मोफत डाऊनलोड करून घ्या.

मुखपृष्ठाविषयी

शिशिर ऋतूतील एका संध्याकाळचे दृश्य चित्रबद्ध करण्याचा हा प्रयत्न. शिशिर
ऋतूतील निष्पर्ण झाडे, घराकडे निघालेले पक्षी आणि एकूणच वातावरणात
पसरलेला गारठा! चित्रात वापरलेले गहिरे रंग वातावरणातील गूढपणा दर्शवतात.
कातरवेळ म्हणतात ती हीच असावी!

इ-मेल : chhatraprabodhan@jnanaprabodhini.org

ज्ञान प्रबोधिनीच्या पुस्तकांच्या ऑनलाइन खरेदीसाठी, मासिकाच्या सभासद नोंदणीसाठी
व दिवाळी अंकाच्या नोंदणीसाठी jpprakashane.org या संकेतस्थळाला भेट द्या!!

या नियतकालिकास महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाकडून अनुदानापोटी काही रक्कम प्राप्त
झाली आहे. परंतु या नियतकालिकात प्रसिद्ध झालेली मते महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळास
मान्य असतील असे नाही.

संपादक, प्रकाशक, मुद्रक
महेन्द्र सेठिया

मानद संपादक : शैलजा देशमुख

संपादक मंडळ

वाच. कांचनगंगा गंधे,
आश्लेषा महाजन, स्वाती ताडफळे
मल्हार अरणकल्ले,
कार्यकारी संपादक
शिल्पा कुलकर्णी

साहाय्यक कार्यकारी संपादक
अनादि ढवळे

मुखपृष्ठ : शुभा रुद्र

आतील चित्रे : चित्रांजली

संपर्क पत्ता

छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी
५१०, सदाशिव पेठ, पुणे 411030
☎ (०२०) २४२०७१७४/१७५

संकेतस्थळ : www.chhatraprabodhan.org

छात्र प्रबोधन मासिकाची वर्गणी

वार्षिक : ₹ २५० द्वैवार्षिक : ₹ ५००,
त्रैवार्षिक : ₹ ७००
दशवार्षिक : ₹ २२००,
इ-अंक वार्षिक वर्गणी : ₹ १००

या अंकाची किंमत : ₹ २५/-

घरपोच दिवाळी अंकासाठी प्रतिवर्षी ₹ ५० जादा
चेक/डी.डी. 'ज्ञान प्रबोधिनी' अथवा
'Jnana Prabodhini' याच नावाने काढावा.

NEFT साठी बँकेचे तपशील पुढीलप्रमाणे -

Account Name - Jnana Prabodhini
Bank Name - Bank Of India
Account No.- 051510110004917
Branch - Shanipar, Pune
IFSC Code - BKID0000515

ऑनलाइन/NEFT द्वारे वर्गणी भरल्यावर 'छात्र
प्रबोधन'ला मेल करून त्याचे तपशील कळवा.

छात्र प्रबोधन : निव्वळ मासिक नव्हे!... विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकसनाची चळवळ!!

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

प्रिय प्रबोधकांनो,

शंवाट

कसे आहात सगळे? कशी गेली दिवाळीची सुट्टी? 'छात्र प्रबोधन'चा दिवाळी अंक आत्तापर्यंत वाचून झाला असेल ना...? कसा वाटला दिवाळी अंक? त्यातले काय-काय आवडले? अजून काय असायला हवं होतं, असं वाटतं? दिवाळी अंकावर आधारित प्रश्नावली सोडवून पाठवताय ना? दिवाळी अंकातील क्यू आर कोड स्कॅन करून त्यातील साहित्य ऐकलं, वाचलं, पाहिलं का?

दोस्तांनो, दिवाळी अंक प्रकाशित करणं हे 'गटकार्य' आहे. खूप सारेजण एका उद्दिष्टासाठी, तपशिलात नियोजन करत, एकत्रितपणे काम करत असतात. प्रसंगी स्वतःचे आग्रह (कितीही योग्य वाटत असलं तरी) बाजूला ठेवत, बहुमताने घेतलेल्या निर्णयांना पाठिंबा देत, कार्यवाही करत असतात. खास तुम्हां कुमारांसाठी अनेक लेखक, चित्रकार सहकार्य करतात. अनेकजण अनेकपरींनी तुम्हां कुमारांच्या प्रेमापोटी, प्रबोधिनीशी असलेल्या आपुलकीमुळे दिवाळी अंकासाठी अनेक प्रकारे आर्थिक योगदान करत असतात. तेव्हा कुठे आशयघन, दर्जेदार, देखणा दिवाळी अंक तयार होतो. तो दर्जेदार अंक लवकरात लवकर तुमच्यापर्यंत पोहोचवण्यासाठी वितरणाची टीम काम करत असते, पाठपुरावा करत असते. या सगळ्या पार्श्वभूमीवर तुमच्याकडून दिवाळी अंकाबाबतचा प्रतिसाद मिळण्याबाबत आम्हाला खूप उत्सुकता असते... पण तुमच्याकडून प्रतिसाद आला नाही की, मन खट्टू होतं. प्रतिसाद देण्यासाठीचे आवाहन तुमच्या मनापर्यंत पोहोचतच नाही की काय? असं वाटतं. तर कधी वाटतं कदाचित शाळा, ऑनलाइन-ऑफलाइन अभ्यासपद्धतीमुळे येणारी व्यस्तता किंवा कधीकधी तर वाटतं तुमचा निव्वळ आळस आणि कंटाळा ही कारणं देखील प्रतिसाद न देण्यामागे असू शकतील! दोस्तांनो, कारणं कुठलीही असू दे; पण तुम्ही मोकळेपणाने छात्र प्रबोधनला मेल करा, व्हॉट्सअप करा, प्रत्यक्ष दूरभाष करून सांगा; पण तुम्ही व्यक्त व्हा!

तुम्ही एखादी आव्हानात्मक, खास गोष्ट ठरवून पूर्ण केली की, तुम्हाला त्याचा आनंद होतो आणि तो आनंद तुमच्या जवळच्या लोकांबरोबर तुम्हाला शेअर करावासा वाटतो. तुमच्या जवळच्या लोकांनी त्या खास गोष्टीबाबत तुम्हाला 'दाद' दिल्यानंतर तुमचा तो आनंद द्विगुणित होतो, हो ना! दाद देणं म्हणजे एक प्रकारे प्रतिसाद देणंच आहे. तुम्ही कधी कोणाला भरभरून दाद दिली आहे का? म्हणजे पाहा, घरी आईने केलेल्या रुचकर पदार्थांसाठी तिला कधी दाद देता का? तुमच्या मित्रांनं बक्षीस मिळवल्यावर त्याचं मनापासून अभिनंदन करता का? तुमच्या भावंडाविषयीची एखादी अभिमानास्पद गोष्ट इतर नातेवाईकांना स्वतःहून सांगता का? दाद देण्यातून तुमची प्रतिसाद देण्याची वृत्ती वाढीस लागेल. तुम्ही सर्व अगदी माझ्या जवळची, प्रिय दोस्तमंडळी आहात! मला देखील वाटतं मासिकाबद्दलच्या तुमच्या आनंदाची, नाराजीची, प्रतिसाद न देण्याबाबतची कारणं मलादेखील कळावी, प्रतिसाद मिळावा. जसं मोकळेपणाने प्रतिसाद द्यायला शिकलं पाहिजे, तसंच लोकांचा मिळालेला प्रतिसाद प्रसंगी खिलाडूवृत्तीने स्वीकारता देखील आला पाहिजे! 'प्रतिसाद देणं' म्हणजे एखाद्या गोष्टीबाबत साधकबाधक विचार करून मत प्रदर्शित करणं/कृती करणं. प्रतिसाद देता-घेताना आपण स्वतःदेखील समृद्ध होत जातो, विचारांनी अधिक परिपक्व होत जातो.

गेली काही वर्षे कागदाच्या व छपाईच्या दरात सातत्याने वाढ होत आहे. तरीही गेली ७ वर्षे छात्र प्रबोधनने वर्गणीमध्ये कोणताही बदल केलेला नव्हता; पण कोरोना परिस्थितीनंतर अंकाच्या वर्गणीमध्ये वाढ केल्याखेरीज आमच्या पुढे पर्याय दिसत नाही. तरी वाढलेल्या वर्गणीची नोंद घ्यावी.

छात्र प्रबोधनतर्फे यंदाही **खास कुमारांसाठी नावीन्यपूर्ण दिनदर्शिका** प्रकाशित होणार आहे. त्याचे तपशील पान क्रमांक २६ वर वाचा. आजच सवलतीच्या दरात दिनदर्शिकेची नोंदणी करा व तुमच्या मित्र-मंडळींना, भावंडांनाही सांगा. **राज्यस्तरीय अभिवाचन स्पर्धेसाठी गट जमवताय ना?** (स्पर्धा तपशील पान क्र. २६ वर)

'छात्र प्रबोधन'च्या सर्व उपक्रमांना भरभरून प्रतिसाद द्या आणि स्वयंविकासाच्या या चळवळीत सक्रिय सहभागी होऊन समृद्ध व्हा!

तुमच्यातील प्रतिसादी वृत्ती वाढीस लागण्यासाठी अनेक शुभेच्छा...!

तुमची,
शिल्पाताई

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

जाणून घ्या - इजेन ज्वालामुखी, इंडोनेशिया - रात्री दिसणाऱ्या इजेनच्या वैशिष्ट्यपूर्ण निळ्या ज्वाला

तगडे ते तगते!

- मंगला गोडबोले

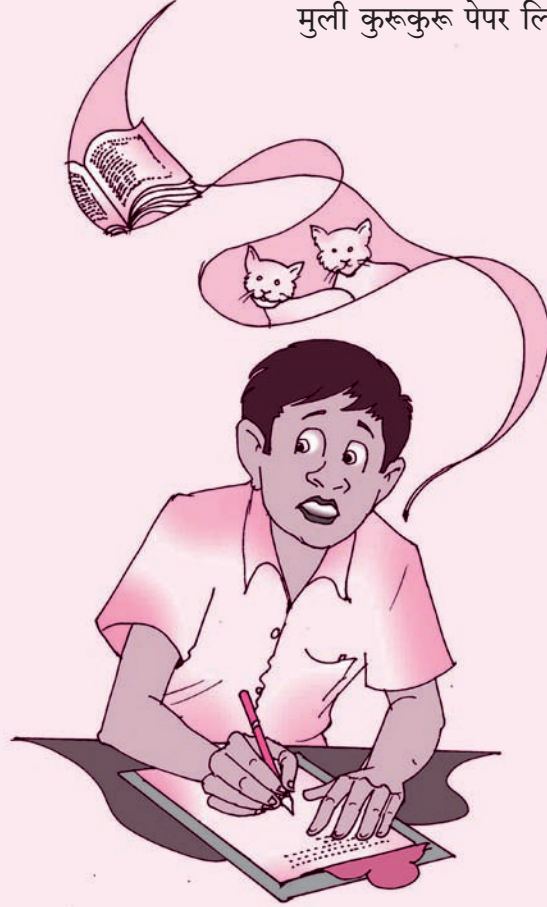
महेन्द्रच्या डेस्क वरून पेन घरंगळून खाली पडलं तसा 'धप्' असा काहीतरी आवाज हॉलमध्ये घुमला. एवढंसं पेन पडल्यावर आवाज येणार तरी कितीसा? पण हॉलच्या जमिनीवर दगडी फरशी होती आणि हॉलमध्ये फार म्हणजे फारच शांतता होती. त्यामुळे आवाजाने शांततेवर चरा उठवला.

परीक्षेची शांतता! 'एक सोडून एक' बाकावर बसून ४० मुलं परीक्षेची उत्तरपत्रिका लिहिणार होती. तिथून खरंतर परीक्षा सुरू! मधल्या दीड वर्षात प्रत्यक्ष शाळा भरलीच नव्हती. आधीचे काही दिवस सगळं शिकणं-शिकवणं तर थांबलंच होतं. नंतर ऑनलाइन शाळा भरायला लागली. दिवसातला थोडा वेळ, छोट्या पडद्यावर चुकत, थांबत का होईना, शाळा सुरू झाली. पुढे त्याचीही सवय झाली; पण या सगळ्या काळात, एखाद्या मोठ्या कक्षात, खूप सान्या मुलामुलींसोबत बसून, सलग दोन-अडीच तास उत्तरपत्रिका लिहिण्याची सवय सुटली, ती सुटलीच!

त्यामुळे आज पेपरच्या ठरलेल्या वेळेला या मोठ्याशा कक्षात पाय ठेवल्यापासूनच महेन्द्र बावरला होता. ही जागा... ही दारं-खिडक्या... ही बाकं... या बाकांवर पेन आडवं राहावं म्हणून बनवलेल्या खाचा... सगळं नेहमीच असूनही काहीच ओळखीचं वाटत नव्हतं त्याला. सगळं अपरिचित... अनोळखी... अंगावर येणारं... इथे

बसून उत्तरपत्रिका लिहिता तरी येईल का आपल्याला?

टण्ण! टोला पडला. परीक्षेसाठी नेमलेल्या वेळातला पहिला अर्धा तास संपलाही. अजून आपण पहिलं पानही लिहू शकलो नाही. काय होणार आजच्या पेपरचं? या परीक्षेचं? भिंतीवरचं मोठं घड्याळ टिकटिक करत होतं आणि चहूबाजूंना बसलेली मुलं-मुली कुरूकुरू पेपर लिहित

गुलाबी थंडीचा नजारा न्यारा । धुक्याच्या दुलईत, गुरफटली धरा ॥

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

होती. समोर टेबलमागे खुर्चीवर बसलेल्या पर्यवेक्षिका बाई कसलं तरी रजिस्टर भरत होत्या. सगळे कामात... आपणच असे! महेन्द्रने बुटातले पाय काढले आणि पुन्हा बुटात घातले. खुडबूड झाली.

‘काय हवंय?’

पर्यवेक्षिकाबाईंनी मान वर करून, चष्मा वर सरकवत, नजरेनेच विचारलं. ‘काही नको बाई,’ महेन्द्र नुसता हातानेच म्हणाला. त्यांची नजर चुकवायला खिडकीबाहेर बघू लागला.

‘मियाँव’ शाळेशेजारच्या अंगणातून आवाज आला. शाळेच्या इमारतीच्या मागच्या टोकाला हा वर्ग. त्याच्यापासून तीन-चार फुटांवर तारेचं कुंपण. तिथे शाळेची जागा संपणार. त्या शेजारची जागा एका वाड्याची. त्यात त्यांचं मागं अंगण. एक जुनं गॅरेज. त्यात आता कुठलंतरी वर्कशॉप चालणार. पूर्वी खूपदा पत्रा ठोकल्याचे, लोखंडी बार कापण्याचे आवाज यायचे. त्या तिथून एखादा कामगार, मेकॅनिक जाता-येताना दिसायचा. आज त्या जागी दोन मांजराची पिल्लं होती.

सकाळी परीक्षेआधी

प्रार्थनेला उभं असताना महेन्द्रने पहिल्यांदा त्यांचा ‘मियाँव’ ऐकला होता. तेव्हापासून आजच्या पेपरला ‘मियाँव मियाँव’चं पार्श्वसंगीत लागलं होतंच. आता त्याचा अर्थ कळला. ती दोन कोवळी पिल्लं त्या गॅरेजच्या दाराजवळ अडकली होती. त्यांच्यासमोर एक मोठा लोखंडी खांब कोणीतरी आडवा टाकला होता. तो ओलांडून त्यांना पलीकडच्या मोकळ्या अंगणात येता येत नव्हतं. कसं येणार? ती केवढी... तो खांब केवढा? परीक्षा नसती तर महेन्द्रने कुंपणावरून एक उडी टाकून केव्हाच त्यांना गाठलं असतं. आणि एकेकाला मायेनं उचलून पलीकडे ठेवलं असतं.

तो केवढी तरी उंच उडी आरामात मारू शकायचा; पण आज पुढ्यात नेमकी प्रश्नपत्रिका होती आणि महेन्द्रला त्यात प्रश्नांबाबत काहीही सुचत, आठवत नव्हतं. समोर प्रश्न टाकला होता, ‘दुसरं महायुद्ध सुरू होण्याची कारणे सांगा.’ दुसरं महायुद्ध! दुसरं झालं म्हणजे अगोदर पहिलं महायुद्ध झालंच असणारं.... पण कारणं कोणती बरं?.... कारण...

महेन्द्र हातातलं पेन

कपाळावर हलकेच आपटत, विचार करायला लागला. ‘मियाँव’.... अंगणातून करुण हाक आली. त्याने गर्कन मान वळवून पाहिलं. दोन्हीही पिल्लं खांबामागे उभी राहून त्याच्यावर पंजे मारत होती. ‘फिस् फिस् फिस्’ नकळतपणे महेन्द्रच्या तोंडून पडून गेलं. यावर मांजरांचं लक्ष गेलं नाही; पण पर्यवेक्षिकाबाईंचं बरोबबर गेलं.

“शूऽऽ काय चाललंय तिकडे?” त्यांनी रागवून म्हटलं. महेन्द्रने मान हलवून पुन्हा उत्तरपत्रिकेत मान खुपसली. ‘चूक की बरोबर’ हे ठरवण्याचा प्रश्न तुलनेने सोपा होता. त्याला वाटलं हा तरी पटकन सोडवून टाकावा. ‘मुघल साम्राज्यातले दुसरे सम्राट हुमायून हे होते.’ चूक की बरोबर?

‘मिठाचा सत्याग्रह १२ मार्च १९३० ते ५ मे १९३० झाला.’ ‘चूक की बरोबर?’

‘छे छे! एवढ्या कोवळ्या पिल्लांना असं डांबून ठेवणं, हे केव्हाही चूकच,’ महेन्द्रला खूप आतून फक्त एवढंच वाटत राहिलं. एकदा तर तो पेपर अर्ध्यात सोडूनच जायला निघाला होता; पण त्याला इथं येताना आजीने बजावलं होतं, “नेहमीसारखा चांगला

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

जाणून घ्या - माउंट मेरापी, इंडोनेशिया - इंडोनेशियातील सर्वात सक्रिय ज्वालामुखी. ‘आगीचा पर्वत’ म्हणून प्रसिद्ध

अभ्यास झाला नाहीये यंदा तुझा. माहितीयं; पण पेपरला सर्व वेळ बसायचं, जमेल तेवढा सोडवायचा. शेवटी एक नक्की बाबा. 'तगडे ते तगते!' ज्यांच्यात ताकद, जोम असतो ते कोणत्याही अडचणीतून तगून जातात! मी नाही का धडपणे घरी परतले, महिनाभर दवाखान्यामध्ये राहून."

कधीही घराबाहेर न पडणारी आजी, तरी कोरोनाने तिला गाठलं. एकटी हॉस्पिटलमध्ये महिनाभर झुंजत होती बिचारी! घरी सगळे घाबरलेले; पण ती हॉस्पिटलमधून फोनवरून धीरच द्यायची, "होईन बरी, येईन घरी. अडचण आली असली तरी वाट सापडेलच." सापडली की तिला परतीची वाट...

त्या दोन गोबऱ्या पिल्लांना मात्र वाट सापडण्याची काही आशा नाही. त्यांच्या जीवाच्या मानाने अडथळा प्रचंड होता. एवढी उंच उडी त्यांना कशी मारता येणार? महेन्द्रने बाकावर डोकं टेकून क्षणभर डोळे मिटले. परीक्षेचा पहिला तास संपल्याचा टोल पडला.

आपल्याला मात्र अजूनही काही सुचत नाही... सापडत नाही... आठवत नाही...

यंदा नापास व्हावं लागणार बहुतेक. त्यानं डोकं नकारार्थी हलवलं. पर्यवेक्षिकाबाई थोड्या काळजीने त्याच्याजवळ आल्या आणि म्हणाल्या,

"काही होतंय का तुला? ताप आलाय? पाणी हवंय?"

"च्यक्."

"मग लिही ना. वेळ का वाया घालवतोयस? बघ...." वर्गातल्या दोनतीन मुलांनी पुरवण्यासुद्धा मागून घ्यायला सुरुवात केली. तू अजून दुसऱ्याच पानावर रेंगाळतोयस." त्या बाकांच्या ओळीमधून पुढे सरकल्या.

"त्यांच्या वाटेत कोणी लोखंडी खांब आडवे घातले नाहीत म्हणून...! त्या पिल्लांसारखी कोंडी झाली असती म्हणजे बाईना कळलं असतं!"

महेन्द्रने गर्कन मान वळवून पिल्लांच्या दिशेने पाहिलं, तर एक पिल्लू खूप खटपट करून खांबावर चढण्याचा प्रयत्न करत असलेलं. बिचाऱ्याचा पाय सारखा खाली घसरत होता. तो 'मियाँव'... करत इकडे तिकडे बघत होता. पुन्हा प्रयत्न करत होता. दुसरं पिल्लू बाजूला उभं राहून नुसतंच बघत होतं. तेवढ्यात एकदोन कामगार त्या

गैरजच्या समोरून आले आणि कडेला बूट-चपला काढून आत शिरले; पण त्यांनी त्या मांजराच्या पिल्लांकडे पाहिलंही नाही.

महेन्द्रला राग आला.

पिल्लांची दया आली. आता एवढ्या तगड्या माणसांनी हातासरशी पिल्लांना बाहेर का टाकू नये बरं? कोणालाच कशी दया येत नाही? बाकांमधली फेरी संपवून परत जाताना पर्यवेक्षिका बाईंनी महेन्द्रच्या बाकावर बोटानी टकटक केलं, तेव्हा तो सावरला. नेटाने प्रश्नपत्रिका वाचायला तरी लागला.

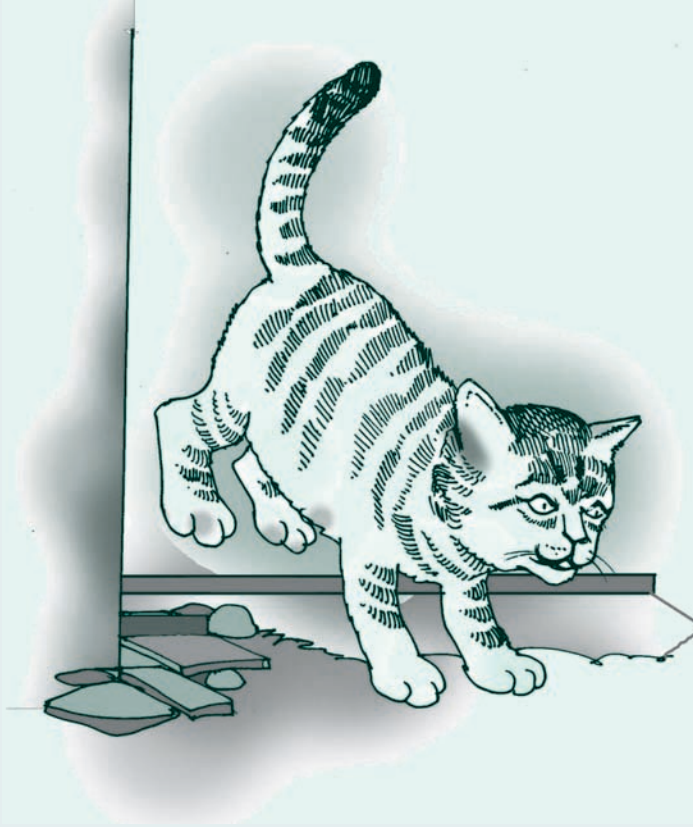
'दुसरं महायुद्ध कोणत्या देशांमध्ये झालं बरं? जर्मनी, जपान हे एका बाजूला की एकमेकांच्या विरुद्ध? एकूण ३० देश होते ना त्या महायुद्धात. एवढ्या तिसांची नावे कशी आठवणार, आपल्यासारख्या गोंधळलेल्या मुलाला?' 'मियाँव'! पुन्हा पुकारा आला. महेन्द्रने नजर टाकली आणि बघतच राहिला.

गैरजजवळ आलेल्या एका कामगाराने बरोबबर त्या खांबाच्या कोपऱ्यापाशी आपल्या जाडजूड चपला काढून ठेवल्या होत्या. त्यांची

मोठ्या झाल्या रात्री अन् दिवस छोटा । थंडी घेऊन आली मनी आनंदाच्या वाटा ॥

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

मदत घेऊन एक पिल्लू खांबावर चढायला बघत होतं. जमिनीवरून त्या चपलांवर, चपलांवरून खांबावर चढण्याची युक्ती त्याला कळली होती. त्यामुळे एक उंच उडी मारण्यापेक्षा चपलेची पायरी करून, दोन छोट्या पायऱ्या पार करणं, त्याला सोपं वाटत होतं आणि तसं सोपं झालंच. एकदा खांबावर चढल्यावर विरूद्ध बाजूला खाली उडी मारणं त्याला काहीच कठीण नव्हतं. वांदा होता तो चढण्याचा होता!

अगदी उंचावरूनही उडी टाकली तरी चारही पायांवर अलगद उभारणं सहज शक्य होतं.

तसंच झालं. मांजरीचं एक पिल्लू तुरूंगातून सुटलं, अंगणात बागडायला मोकळं झालं, खुशीने 'मियाँव मियाँव' करायला लागलं. दुसरं पिल्लू अजून खांबामागे राहिलं होतं; पण विजयी पिल्लाने 'मियाँव मियाँव' करत एकदा उलटं जावून, त्याला चपलेवरून येण्याबाबत काहीतरी सुचवलं असावं. ती भाषा महेन्द्रला

कळणारी नव्हती; पण तीनचार मिनिटांच्या झटापटीनंतर दुसरं पिल्लूही खुल्या अंगणात आलं. दोन्ही पिल्लं एकमेकांशी खेळत 'मियाँव-मियाँव' करायला लागली. पाठोपाठ पिल्लांची आईदेखील त्यांना शाबासकी द्यायला तिथं हजर झाली.

महेन्द्रला हुश्र झालं! आपण सोडवायला जाईपर्यंत त्या पिल्लांची सुटका होणार नाही असं वाटत होतं; पण त्यांनीच त्यांची सुटकी करून घेतली. जमलं! त्यांना थोडे प्रयत्न करायला लागले, सवय नसलेल्या गोष्टी कराव्या लागल्या. पिल्लांना कठीण पडलं असणार; पण जमलं! अंगावर पडलं की जमतंच! मनाशी ठरवलं की काहीही जमतं. आपल्यालाही....

महेन्द्रने नव्या उत्साहाने उत्तरपत्रिकेकडे पाहिलं; पण आता पुढे जायचंच होतं त्याला. 'एवढी म्हातारी आजी मोठ्या आजारावर मात करते, एवढी कोवळी पिल्लं त्यांच्या अंगाहून मोठ्या खांबावरून पलीकडे जाऊच शकतात. आजी नेहमी म्हणते 'तगडे ते तगते!' पण ना आजी तगडी आहे, ना ही पिल्लं! तरी ती संकटाच्या पार जातात; कारण ती मनाने तगडी

व्हायला बघतात. जे त्यांना जमतं, ते आपल्यालाही जमेलच की, का नाही जमणार? असे सगळे विचार मनात धडकत होते.

महेन्द्रने एक खोल श्वास घेतला. घड्याळाकडे पाहिले अजून परीक्षेचा सव्वा-दीड-तास शिल्लक होता. 'पोटापुरते' म्हणजे पास होण्यापुरते गुण मिळवायला हा देखील वेळ काही कमी नव्हता. त्याने प्रश्नांवर सर्व लक्ष केंद्रित केलं. दुसऱ्या महायुद्धाची कारणं, एकदम एवढ्या २५-३० देशांच्या हालचाली आठवण काही सोपं नव्हतं.

'पण भारतातल्या मुघल साम्राज्यातले दुसरे सम्राट हुमायून होतेच की! हो, नक्कीच हुमायून होते आणि गांधीजींची दांडीयात्रा तर २४ दिवसांचीच होती की! ५ एप्रिल १९३० ला संपली नाही का ती यात्रा? हो... ५ एप्रिललाच...'

महेन्द्रला आता एकेक आठवू लागलं. एकेक सुचायला लागलं, दिसायला लागलं! हा वर्ग, हा बाक, बाकावर पेन आडवं ठेवण्याची खाच, शाळेचं पटांगण, मागच्या वाड्याचं अंगण हे सगळं ओळखीचं वाटायला लागलं. त्याने उत्तरपत्रिका लिहायला सुरुवात

केली.

'मियाँव... मियाँव...' मांजराच्या पिल्लांचा खेळ रंगात झाला. आणि भराभरा जमेल तेवढी प्रश्नपत्रिका सोडवण्याचं बळ महेन्द्रच्या अंगात आलं. तेवढ्यापुरता तो ताकदवान झाला. तगडा झाला आणि 'तगडं ते तगत', हे तर आजी कधीपासूनच सांगत होती!!

- मंगला गोडबोले

७, गीताली, पी.वाय.सी., पुणे 411044

एका कथा
माझा अन्न सत्याग्रह
लेखन व वाचनस्वर
सुहासिनी देशपांडे

औषधांनी स्मरणशक्ती वाढते का ?

अनेक वृत्तपत्रांमध्ये व टीव्ही चॅनेल्सवर स्मरणशक्ती/बुद्धी वाढवणाऱ्या औषधांचे पेव फुटले आहे. आमचे औषध घेतल्याने नापास होणारा मुलगा मेरीटमध्ये आला असे दाखलेही दिलेले असतात. साहजिकच मुले व त्यांचे पालक या दोहोनाही अशा औषधांचे आकर्षण वाटू लागते.

स्मरणशक्ती तसेच बुद्धिमत्ता हे मोठ्या मेंदूचे कार्य आहे. सर्व व्यक्तीच्या मेंदूचा आकार व वजन जवळपास सारखेच असतात. तरीही काही व्यक्ती हुशार तर काही सामान्य बुद्धीच्या का बरे असाव्यात? बुद्धिमत्ता म्हणजे एखाद्या विशिष्ट परिस्थितीचे यथायोग्य आकलन करून, प्राप्त परिस्थितीत जास्तीत जास्त प्रभावी, उपयुक्त असा निर्णय घेण्याची क्षमता.

म्हणूनच औपचारिक शिक्षण न घेतलेला निरक्षर शेतकरीही पढीक पंडितापेक्षा अधिक बुद्धिवान असू शकतो. माहिती वा ज्ञान मिळवणे, जीवनात विविध अनुभव घेता येणे, मार्गदर्शन मिळणे या सर्वांवर बुद्धिमत्ता अवलंबून असते. मेंदू हा एखाद्या संगणकाप्रमाणे काम करतो. खरे तर संगणक मेंदूप्रमाणे काम करण्याचा प्रयत्न करतो, असे म्हणायला हवे! दोन वस्तूंचा परस्परसंबंध जोडून तर्काद्वारे मेंदू त्या लक्षात ठेवतो. दोन असंबद्ध गोष्टी लक्षात राहत नाहीत ते याचमुळे. त्यामुळे स्मरणशक्ती वाढवायची असेल, तर दोन गोष्टींमधील संबंध तर्क लढवून निर्माण करावा लागेल व एकात एक अशी त्यांची साखळी तयार करून कोणतीही क्लिष्ट माहिती लक्षात ठेवता येईल.

म्हणजेच स्मरणशक्ती वाढवणे आपल्या हातात आहे. वाचन वाढवणेही आपल्या हातात आहे. मग दररोज २५० मि.ग्रॅ. गोळी वा औषधे खाऊन एखाद्या शॉर्टकटने बुद्धी वा स्मरणशक्ती वाढणे शक्य आहे का? याचा विचार तुम्हीच करायचा आहे.!

(संकलन)

शेतामध्ये जाऊ, मजेत हुरडा खाऊ | थंडीचा आनंद, भरभरून घेऊ ॥

छात्र प्रबोधन
सौर अग्रहायण
शके १९४३

